

НАРЕЧИЯТА ЗА ВРЕМЕ И МЯСТО В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ И ТУРСКИ ЕЗИК

Исмаил Нурула
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

ADVERBS OF TIME AND PLACE IN CONTEMPORARY BULGARIAN AND TURKISH LANGUAGES

Ismail Nurula
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The present study undertakes a comparative analysis of adverbs of time and place in contemporary Bulgarian and Turkish. Adverbs are words that modify verbs, adjectives, or other adverbs. Bulgarian and Turkish have similar adverbial structures for time, often using the same root words. The primary focus of this study is to examine the formation patterns, usage, and translation of these adverbs. The analysis pays particular attention to identifying both the parallels and divergences between the two languages.

Keywords: adverb, place, time, Bulgarian, Turkish

Обект на настоящото изследване са наречията за време и място в съвременния български и турски език. Целите на работата включват детайлен анализ на микросистемата на тези наречия в двата сравнявани езика, като фокусът е върху тяхната функционалност.

В хода на анализа са използвани два метода – *дескриптивен*, чрез който се представят основните значения на наречията за време и място, и *съпоставителен*, чрез който се илюстрират възможностите за превод на наречията за време и място и в двата сравнявани езика. Стремешът е да бъдат представени характеристиките на наречията за време и място в българския и турския език, като се анализират техните функционални особености.

Наречията за време и място в съвременния български език

Наречието е неизменяема част на речта, която означава признак на друг признак. Наречието най-често се свързва с глагола, като го характеризира по отношение на различни обстоятелства (**там** говорят, **утре** пристигат). На тази връзка се основава и терминът му (на-реч-ие ‘приглаголие’, лат. *adverbium*) (Куцаров/Kutsarov, цит. по Бояджиев/Boyadzhiev, Куцаров/Kutsarov, Пенчев/Penchev 1999: 350). На-

речието пояснява и прилагателни имена, други наречия (*само сега*) и значително по-рядко съществителни имена. В този случай съществителното име обикновено означава действие или качество (*движение напред, там, нагоре*), и тук също се проявява основната функция на наречието да означава признак на признака. В изречението наречията са обстоятелствени пояснения или несъгласувани определения. Един вид наречия са тези с предикативна функция, като някои учени ги разглеждат като самостоятелна част от речта – предикатив. Друг вид наречия представляват лексикални изразители на граматични значения. Наречията от този тип, заедно с голяма група частици, се наричат модификатори. Във функционално-семантичната граматика те са основни средства в перифериите на функционално-семантичните полета, които обединяват неграматични средства за изразяване на граматичното значение, докато ядрата (центровете) им са морфологичните категории (Куцаров/Kutsarov, цит. по Бояджиев/Boyadzhiev, Куцаров/Kutsarov, Пенчев/Penchev1999).

Някои от местоименните наречия (*къде, кога, където, когато* и др.) изпълняват функциите на съюзни думи в сложно изречение.

Като пълнозначна дума наречието има свое ударение. Стои близо до думата, която пояснява: пред нея или след нея (напр. *гигантските скали отдясно*).

Наречията са неизменяеми думи, които нямат словоформи за изразяване на граматични значения, а някои наречия имат словообразователни разновидности (*тука – тук, надолу – надолу* и др.).

Произход и състав на наречията

К. Попов отбелязва, че както в старобългарския, така и в новобългарския език наречията са производни думи (К. Попов, цит. по Андрейчин, Попов, Стоянов/Andreychin, Popov, Stoyanov1977/2020: 280). Те водят произхода си от съществителни, местоимения, прилагателни, числителни и глаголи. Като непроизводни се смятат наречията *вън, вътре, там, как, много* и др.

По състав наречията се делят на **прости, сложни и съставни**.

Простите наречия са прости думи от словообразователно гледище: *вън, вътре, там, горе, долу, кога, утре* и др.

Сложните наречия се образуват от прости наречия с помощта на предлог: *вън – навън, вътре – отвътре, там – натам, горе – отгоре, долу – отдолу, къде – откъде* и др.

Съставните наречия са образувани от две или повече думи, но имат едно лексикално значение: *горе-долу, сега-засега* и др.

Както отбелязва Л. Андрейчин, „[н]аречието може да стои в основата на наречни фразеологични словосъчетания: **преди всичко, ден за ден, из ден в ден, къде да е, кога да е, откъде накъде**“ (Попов/Поров, цит. по Андрейчин/Andreychin, Попов/Поров, Стоянов/Stoyanov 1977/2020: 280).

Поради своя произход наречията често са свързани с други класове думи, съставяйки многообразна група по отношение на словообразуването си. Според Р. Ницолова „неместоименните наречия са образувани от съществителни имена, от прилагателни имена, от глаголи, от съчетание на наречие с име, наречие или друг предлог, предлог и предлог“ (Ницолова/Nitsolova 2008: 446).

Наречия за време и място, образувани от съществителни имена

Тези наречия не са много на брой, но имат широка употреба. Те означават време или място и представляват остатъци от стари падежни форми на съответните съществителни имена.

- форми на винителен падеж са: *днес, нощес, сутрин, вечер, зимъс, лятос*
- форми на родителен падеж са: *отръки, отстрани, снощи, до-вечера*
- форми на творителен падеж са: *денем, нощем, редом, гърбом, ребром*
- форми на местен падеж са: *зиме, лете, утре, горе, долу, вкъщи*

Наречията за време и място (напр. *вътре, вън, сега*) могат да бъдат основа за образуване на прилагателни имена, като добавят характеристики на времето или мястото, с които се свързват.

Наречия за време и място, образувани от предлози

Предлозите служат за образуване на наречия от съществителни и прилагателни имена: *право – направо, ляво – вляво, наляво; дясно – вдясно, надясно* и др.

Предлози се добавят и към наречия: *горе – отгоре, нагоре, до-горе; долу – надолу, отдолу, вътре – навътре, отвътре, вчера – зав-чера* и др.

С предлози се образуват и наречия от предлози: *пред – отпред, напред, зад – отзад, назад, около – наоколо* и др.

Местоименни наречия за време и място

В граматиката на Л. Андрейчин, К. Попов и С. Стоянов е отбелязано, че „тези наречия са образувани от местоименни корени, които от-

криваме във въпросителните, показателните, неопределителните и в някои други местоимения. Те заместват други наречия и се отнасят към тях както местоименията към имената“ (вж. Андрейчин, Попов, Стоянов/Andreychin, Popov, Stoyanov 1977/2020: 281).

Основните местоименни наречия за време и място са следните:

	За време	За място
Показателни	<i>сега, тогава, досега, отсега, дотогава, оттогава</i>	<i>тука (тук), там (тамо), натам, нататък, оттатък</i>
Въпросителни	<i>кога, докога, откога и др.</i>	<i>къде, накъде, докъде</i>
Относителни	<i>когато, докогато, откогато</i>	<i>където, докъдето, накъдето</i>
Неопределителни	<i>някога, понякога</i>	<i>някъде</i>
Отрицателни	<i>никога</i>	<i>никъде</i>
Обобщителни	<i>всякога</i>	<i>всякъде</i>

Значение на наречията за време и място

- Темпорални – *денем, нощем, зиме, лете, надвечер, призори, дневно, седмично, годишно, предсрочно, рано, късно, навреме, предварително, сетне, днес, вчера, завчера, утре, догодина, довечера, снощи, току-що, одева, напролет, наесен, непрекъснато, от време на време, постоянно* и др.
- Пространствени – означават положение в пространството или посока на движение: *горе, долу, вляво, вдясно, наляво, надясно, отляво, отдясно, напред, назад, вътре, навътре, вън, навън, навред, нагоре, надолу, тука, там, нататък, къде, накъде, докъдето, някъде, никъде, всякъде, близо, далеч* и др.

Някои наречия за време и място функционират и като предлози: *насреща, преди, оттатък, отсам* и др.

Примери:

Преди залеза започна да вали.

Наречията за време и място в съвременния турски език

Наречието (Zarf, Belirteç) и в турския език е неизменяема част на речта, която означава признак на действие, качество или предмет. Тур-

ските наречия също се употребяват най-често пред глаголи, а по-рядко пред прилагателни имена или други наречия за допълване или изменение на значението им чрез указване на разни техни обстоятелства, като време, място, начин, степен, количество, причина и цел. Обект на изследването са наречията за време и място и ще бъдат разгледани примери за употребата им :

Şimdi kardeşin uyuyor. **Yarın** sabah söylersin. (**Сега** брат ти/сестра ти спи. **Утре** сутринта ще му/й кажеш.)

Efraim **dün** geldi. (Ефраим **вчера** дойде.)

Annemin **dışarı** çıkmasını bekliyorlardı. (Те чакаха майка ми да излезе **вън**.)

Ahmet **arkada** oturuyor. (Ахмет седи **отзад**.)

В своята книга „Практическа граматика на турския език“ (Щека/Shteka 2007) руският тюрколог Ю. В. Шчека представя изследваните езикови единици по следния начин:

Турските наречия се образуват по **лексикален, морфологичен и синтактичен** път:

- **Лексикален** – към лексикалния начин се отнасят непроизводните наречия. Те не са голям брой: **demin** (преди малко), **şimdi** (сега), **artık** (вече), **asla** (никога), **bugün** (днес), **yarın** (утре), **önce** (преди), **sonra** (след) и др.
- **Морфологичен** – образуват се чрез присъединяването на афикс -(у)n (след гласни: -un, -ün, -ün, -ün; след съгласни: -ın, -in, -ın, -ün), който е древен афикс за инструменталния падеж. Този афикс се свързва със съществителните и прилагателните имена и образува наречия за време: **yaz** (лято) – **yazın** (през лятото), **kış** (зима) – **kışın** (през зимата), **gündüz** (ден) – **gündüzün** (през деня, денем) и др.

Афикс -leyin образува наречия за време, като ударението е на първата сричка:

sâbah (сутрин) – **sâbahleyin** (сутринта), **âkşam** (вечер) – **âkşamleyin** (вечерта), **gèce** (нощ) – **gèceleyin** (нощем) и др.

В редица случаи пространствените падежи (дателен, местен и отделителен) изразяват наречия за място: **buraya** (тук), **şuraya** (насам/на-там), **oraya** (там), **burada** (тук), **şurada** (там), **orada** (там), **yakında** (наблизо), **uzakta** (надалече), **buradan** (оттук), **şuradan** (оттук), **oradan** (оттам), **uzaktan** (отдалеко, отдалече), **yakından** (отблизо).

Освен това дателният и отделителният падеж образуват качествени и обстоятелствени наречия: **haftaya** (идната/следващата седмица),

çoktan (отдавна), **eskiden** (отдавна, от едно време, отпреди), **erkenden** (отрано), **sonradan** (отпосле, впоследствие, след това, след време) и др.

- **Синтактичен** – образуване на наречията чрез редупликация (лексикално-семантични двойки): **sabah sabah** (рано-рано, от сутринта), **akşam akşam** (вечер по никое време), **sabah akşam** (от сутрин до вечер), **zaman zaman** (от време на време) **ev ev** (от къща на къща; по/на всяка къща), **sokak sokak** (от улица на улица; по/на всяка улица) и др.

Наречията за време в съвременния турски език

Наречията за време са думи, които посочват близкото или далечното време, през което се е извършило, извършва се или ще се извърши глаголното действие. Обикновено те отговарят на въпроса **Ne zaman?** (Кога?).

Понятието време включва абстрактен и относителен процес с не-сигурно начало и край, езикът е назвал този неограничен процес, като го е разделил на няколко части: **geçmiş zaman** (минало време), **gelecek zaman** (бъдеще време), **şimdiki zaman** (сегашно време) (вж. Korkmaz/Коркомаз 2014: 495).

Освен това има думи, които свързват всеки времеви сегмент с потесни, ограничаващи и определящи значения и по този начин понятието време се описва с много различни качества и характеристики (Коркомаз/Коркомаз 2014: 495). Поради тази причина наречията за показване на времето са варирали значително според спецификацията, ограничението и определените характеристики: **akşam** (вечер), **akşama** (довечера), **akşamları** (вечерта, вечерите), **akşama doğru** (към вечерта), **akşamüstü** (надвечер), **akşam vakti** (на свечеряване), **artık** (вече), **ara sıra** (от време на време), **baştan** (отначало), **bazen** (понякога), **bildir** (миналата година), **birden** (изведнъж), **birazdan** (след малко), **bu ay** (този месец), **bu gece** (тази вечер), **bugün** (днес), **bu yıl** (тази година), **bu sefer** (този път), **çoktan** (отдавна), **demin** (преди малко), **dün** (вчера), **dün gece** (снощи), **dünden beri** (от вчера), **düne kadar** (до вчера), **erken** (рано), **er geç** (рано или късно), **gece** (нощ), **geceleri** (през нощта, през нощите), **geçen ay** (миналия месец), **geçenlerde** (преди няколко дни), **geçen yıl** (миналата година), **gelecek ay** (следващия месец), **gelecek yıl** (следващата година), **haftaya** (следващата седмица), **hala** (все още, до сега), **ikinci vakti** (следобед), **öğleye** (на обяд), **öğleye doğru** (към обяд), **öğleyin** (по обяд), **önce** (преди), **önceden** (предварително), **sonra** (след, после), **sonradan** (по-късно), **sonraları** (по-късно), **şimdi** (сега), **şimdiye kadar** (досега), **şimdiden** (отсега), **şimdiden sonra** (от сега нататък), **şimdilik** (засега), **şu anda** (точно сега), **yaza doğru** (към лятото), **yazın**

(през лятото, лятос), **yıllardır** (от години), **yarından itibaren** (от утре нататък), **yenî** (наскоро), **yeniden** (отново), **hemen** (веднага), **muahharen** (напоследък) и др.¹

Както се вижда в дадените по-горе примери, наречията за време се състоят от прости или производни думи.

Примери:

Onlar, **ara sıra** bize gelir. (Те **от време на време** идват у нас.)

Hemen kalktı ve kapıyı açtı. (**Веднага** стана и отвори вратата.)

Bu iş **er geç** olacak. (Тази работа **рано или късно** ще стане.)

Misafirler **çoktan** gelmişti. (Гостите **отдавна** бяха пристигнали.)

Biz **sonradan** geldik. (Ние дойдохме **по-късно**.)

Şimdi vaktim yok okuyamam. (**Сега** нямам време, не мога да чета.)

Някои съществителни имена, означаващи време, твърде често се употребяват като наречия:

В именителен падеж:

Onu **gündüz** bulamayıp, **gece** gideriz. (**През деня** не можем да го/я намерим, **вечер** ще отидем.)

Заедно с показателните прилагателни: **bu** (този, тази, това), **o** (онзи, онази, онова)

Bu sabah (Тази сутрин), **bu gece** (тази нощ), **bu yıl** (тази година) **o akşam** (онази вечер) **o gece** (онази нощ) и др.

Заедно с неопределеното прилагателно на турски език **her** (всеки, всяка, всяко)

Her gün (всеки ден), **her zaman** (всякога), **her hafta** (всяка седмица), **her ay** (всеки месец) и др.

Заедно с някои прилагателни или причастия като:

geçen (минал, минала, минало), **gelecek** (идещ, идеща, идещо), **öbür** (друг, друга, друго) и др.

Geçen **gün** – завчера

Geçen **sene** – миналата година

Gelecek **yaz** – идещото лято

Önümüzdeki **yıl** – идващата година

Някои съществителни с помощта на думата **üstü** (над, върху) означават нови наречия за време.

Akşam **üstü**-привечер / İş **üstü** – по време на работа

Yemek **üstü** gelen misafire yemek ikram edilir. (Гостът, дошъл ни на гости, когато се храним (или при слагане на трапезата), бива нагостен (поканва се за ядене).)

¹ Преводът на наречията за време от турски на български език е мой – И. Н.

Съществителни, означаващи време, както и някои прилагателни, употребени двукратно, означават наречия за време:

Vakit vakit – от време на време

Sık sık – често

Vakit vakit gese içerdi. (Пиеше от време на време през нощта.)

Onlar bize **sık sık** gelirlerdi. (Те често идваха у нас.)

Някои съществителни или прилагателни имена в местен падеж, последвани от думата **bir** (един), означават наречия за време:

Ayda **bir** – веднъж в месеца, от време на време

Haftada **bir** – веднъж в седмицата

İkide **bir** – често

Наречията за място в съвременния турски език

Наречията за място са думи, които указват мястото, на което се е извършило, извършва или ще се извърши глаголното действие. Те отговарят на въпросите: **Nereye?** (Къде?), **Nerede?** (Къде?), **Nereden?** (Откъде?), **Nereye doğru** (Накъде?) и **Nereye kadar?** (Докъде?).

Турският езиковед З. Коркмаз отбелязва, че нередко съществителните имена, означаващи място, се използват като наречия за място (вж. Коркмаз/Korkmaz 2014: 498). Това е в резултат на словообразователен процес, при който към тях се добавят суфикси, като по този начин от класа на съществителните имена те преминават в класа на наречията. Има видове наречия, които са съставени от определителни словосъчетания: **arasında** (между; то участва в словосъчетания, които също се използват за и упоменаване на място), **ardında** (отзад), **arkadan** (отзад), **aşağı** (долу), **aşağıda** (по-долу), **baştan aşağı** (от горе до долу), **boydan boya** (по цялата дължина), **burada** (тук), **içeri** (вътре), **içerde** (вътре), **dışarı** (вън), **dışarda** (навън), **dışarıya doğru** (навън), **ileri** (напред), **ilerde** (напред), **geri** (назад), **geride** (отзад), **geriye doğru** (наобратно), **geri geri** (назад), **ileri geri** (напред назад), **orada** (там), **öbür tarafta** (от другата страна), **önde** (пред), **önünde** (отпред), **öne doğru** (напред), **yanda** (отстрани), **yanında** (до теб), **yan yana** (един до друг), **yer yer** (на места, на много места, тук-там), **yukarı** (горе), **yukarıda** (по-горе), **aşağı** (долу), **aşağıda** (по-долу), **aşağı yukarı** (долу-горе), **uzak** (далеч), **uzakta** (по-далече), **uzaktan** (отдалече) и др.²

Както се вижда в дадените по-горе примери, наречията за място също се състоят от прости или производни думи.

² Преводът на наречията за място от турски на български език е мой – И. Н.

Примери:

İçeri girdiğimde hoş bir kokuyla karşılaştım. (Когато влязох **вътре**, се сблъсках с приятен аромат.)

İleri gitmek yasak. (Забранено е движението **напред**.)

Kardeşimin **dışarı** çıkmasını bekliyorlardı. (Те чакаха брат ми/сестра ми да излезе **вън**.)

Burada hava harika, doğa çok güzel. (Тук времето е много хубаво, природата е прекрасна.)

Orada bir kafe var, **orada** buluşabiliriz. (Там има кафене, може да се срещнем там.)

Yan yana duran iki ağaç, güzel bir görsel oluşturuyor. (Две дървета, стоящи **едно до друго**, създават красива визуализация.)

Някои наречия за място често се употребяват и в падежни форми; съобразно с граматичната им служба в изречението:

Примери:

Görünüşe göre **içerde** kimse yok. (Както изглежда, **вътре** няма никого.)

(**içerde**, местен падеж от **içeri** ‘вътре’).

Nereden aklınıza geldi?*(**Откъде** ви дойде на ума?)

(**nereden**, дателен падеж от **nere** ‘къде’).

Nereye gidiyorsunuz?*(**Къде** отивате?)

(**nereye**, дателен падеж от **nere** ‘къде’).

Aşağıya bakmayın.*(Не гледайте надолу.)

(**aşağıya**, дателен падеж от **aşağı** ‘долу’).

Наречия за място се употребяват също в падежни форми от съществителни имена като: ***sağ** (дясна страна на предметите), **sol** (лява страна на предметите), **ön** (предна страна на предметите), **arka** (задна страна на предметите), **alt** (долна страна на предметите), **üst** (горна страна на предметите), и **yan** (страна, като посока на движение).

Sağa dön! (Обърни се надясно!) (**sağa**, дателен падеж)

Sola dön! (Обърни се наляво!) (**sola**, дателен падеж)

Okulun **önüne** oturmuşlardı. (Бяха седнали **пред** училището.) (**önüne**=ön+ü, наставка за принадлежност за 3л. ед. ч. +(n)da, окончание за местен падеж).

Arabanın **altından** çıktı. (Излезе изпод колата.) (**altından**=alt+ı, наставка за принадлежност 3л. ед. ч. +(n)dan, окончание за отделителен падеж).

Evin **arkasında** koşuyorlar. (Тичат зад къщата.) (**arkasında**=arka+sı, наставка за принадлежност 3л. ед. ч. +(n)da, окончание за местен падеж).

Onları **yanına** aldı. (Той/тя ги взе при себе си.) (**yanına**=yan+1+(n)a, окончание за дателен падеж).

За наречия за място се смятат и някои прилагателни като: **yakın** (близо, близко, наблизо), **uzak** (далече, далеко), **doğru** (право), **eğri** (криво, накриво), **çapraz** (косо, отстрани, диагонал), **aykırı** (криво) и др.

Примери:

Biraz **yakın** gelin, **uzak** duruyorsunuz. (Елате малко **наблизо**, стойте **далече**.)

Eğri otur, **doğru** söyle. (**Криво** сядай, **право** говори.)

Çizgiyi **çapraz** çektiniz, **aykırı** yatmıştı. (Чертата **косо** теглихте, бе легнал **накриво**.)

Сега предстои да се направи наблюдение върху начините за превод на българските наречия за време и място на турски език. За тази цел сме използвали романа на Димитър Димов „Тютюн“ (ДД/DD), който е преведен на турски език като „Sarı Dünya“ (DD/DD) от Бурхан Арпад.

– **Днес** не е **утре** – спокойно произнесе Борис. (Boris, büyük bir sakinlikle: „**Yarın bugün** sayılmaz“ dedi.)

– Това до **вчера** никому неизвестно хлапе го беше принудило да чака. (Daha **dün** kimsenin suratına bakmadığı **şu** it, onu beklememişti.)

– **Сега** той стоеше пред нея с не много високия си ръст. (İşte bu oğlan **şu anda** İrina'nın karşısındaydı.)

– Баща ти заръча да идеш **сутринта**. (Baban **erken erken** gitmeni söyledi.)

– Тя слезе **долу**, закуси и **после** отново се прибра в стаичката си. (İrina **aşağıya** inip kahvaltı ettikten **sonra** yine odasına döndü.)

– И немците **рано или късно** ще узнаят това. (Almanlar bunun böyle olduğunu **eninde sonunda** öğrenecekler.)

– От **сутрин** до **вечер** прави сметки. (**Sabahtan akşama** kadar hesap kitapla meşgul.)

– Есента беше започнала **рано** с мъгли и дъждове. (Güz **erken** gelmişti, sisler ve yağmurlarla.)

– Госпожица Зара е **тук** – съобщи слугата. (Uşak: „Matmazel Sara **burada**“ diye haber verdi.)

– Не ми се пътува **далече**. (Bu kadar **uzun** bir yolculuğa gelemem.)

– **Къде** е този младеж? – все тъй объркан попита татко Пиер. (Hala şaşkınlığı geçmemiş baba Pierre: „**Nerde** bu delikanlı?“ diye sordu.)

– **Откъде** познаваш новия експерт на „Никотиана“? – смаяно попита той. (Nikoatiana'nın yeni eksperini **nerden** tanıyorsun? diye hayretle sordu.)

– Очаква да види **докъде** ще стигна. (İşi **nereye kadar** götüreceğimi bekliyor.)

– **Откога** – мрачно попита той. (Ne **zamandan** beri? – diye sordu.)

– Не зная – отговори той. – Но ако не го направи, толкова по-зле за „Никотиана“. Ще постъпя **веднага** в централата на „Източни тютюни“. (Boris: Bunu bilemem – cevabını verdi. Olmazsa bundan Nikotiana zararlı çıkar. Çünkü **hemen** Doğu Tütün Ortaklığı merkezine geçirim.)

– Гроздоберът беше на привършване и само **тук-тامة** в някое лозе имаше още хора, които се забавляваха с песни, акордеони и китари. (Bağ bozumu bitmiş sayılırdı. **Şurada burada** bir türkü, ya da bir armonikle gitarın ezgileri yükseliyordu.)

– **Утре** заминавам за Атина и след две седмици ще бъда **отново тук...** (Yarın Atina'ya gidiyorum; **iki hafta sonra** döneceğim.)

По-важни случаи на симетрия и асиметрия между българските и турските наречия за време и място

Прояви на симетрия:

а) Пример за буквален превод:

• Днес не е **утре** – спокойно произнесе Борис. (Boris, büyük bir sakinlikle: „**Yarın bugün** sayılmaz“ dedi).

б) Употреба на удвоени наречия:

• Баща ти заръча да идеш **рано-рано**. (Baban **erken erken** gitmeni söyledi.)

в) Степенуване на наречията:

• Магазинът е **по-близо** до училището. (Mağaza okula **daha yakın**).

Случаи на асиметрия:

а) Преводаческа асиметрия (българско наречие – описателен израз в турски):

• „Не ми се пътува **далече**“. (Bu kadar **uzun** bir yolculuğa gelemem).

• **Сега** той стоеше пред нея с не много високия си ръст. (İşte bu oğlan **şu anda** İrina'nın karşısındaydı.)

б) Наречия за време и място в български, а в турски език – удвоени наречия:

• Баща ти заръча да идеш **рано-рано**. (Baban **erken erken** gitmeni söyledi.)

в) Предложна конструкция с темпорално или пространствено значение в български, а в турски – синтетична форма:

• Пътувахме **през лятото**. (Yazın seyahat ettik.)

• Ключовете са **на масата**. (Anahtarlar **masada**.)

Основни изводи

Преводът на българските наречия за време и място на турски език не е еднозначен и зависи от контекста и от предпочитанията на преводача. В повечето случаи преводът се извършва чрез използването на еднозначни съответствия, които предават точното значение на българското наречие. В някои случаи обаче може да се наложи използването на словосъчетания или следлози, за да се предаде точното значение.

В турския език има по-голям брой наречия за време, отколкото в българския език. Обяснението е, че двата езика са от различен тип и анализирателният на българския език му позволява в по-сложни конструкции синтактично да изразява идеята за време, докато аглутиниращият език (турският) по-често изразява времето в синтетични лексикални единици.

Характерно и за двата езика е наличието на т.нар. удвоени (двусъставни) наречия. Наблюдава се обаче една съществена разлика – в турския език тези наречия са образувани чрез редупликация с цел да се подчертае пунктуалността на времето или мястото, докато в българския език двусъставните наречия са предимно за място и могат да изразяват пространствена неопределеност или разнопосочност – напр. *тук-там, нагоре-надолу, напред-назад* и др. Трябва да се отбележи обаче, че и в турския език също се използват двусъставни наречия, изразяващи пространствена неопределеност или разнопосочност – напр. *şurada burada, aşağı yukarı, ileri geri, er geç, sabah akşam, gece gündüz*. Що се отнася до темпоралните наречия от разглеждания тип, те са или с деиктична семантика, или майоративни (напр. *сега-засега* = в (за) този момент; *рано-рано* = много рано и др.).

Някои наречия, които са съставени от адвербиални лексеми за място, не изразяват място, а начин, и по това двата езика си приличат (напр. *горе-долу, aşağı-yukarı*).

Библиография

- Андрейчин, Попов, Стоянов/Andreychin, Popov, Stoyanov 1977/2020:** Андрейчин, Л., К. Попов, С. Стоянов. *Граматика на българския език*. София: Наука и изкуство, 2020. [Andreychin, L., K. Popov, S. Stoyanov. *Gramatika na balgarskiya ezik*. Sofia: Nauka i uzkustvo, 2020.]
- Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1999:** Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език. Фонетика, лексикология, словообразуване, морфология, синтаксис*.

София: Д-р Петър Берон, 1999. [Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. *Savremeneni balgarski ezik. Fonetika, leksikologiya, slovoobrazuvane, morfologiya, sintaksis.* Sofia: D-r Petar Beron, 1999.]

Коркмаз/Коркомаз 2014: Korkmaz, Z. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017.

Ницолова/Nitsolova 2008: Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология.* София: УИ „Св. Климент Охридски“ 2008. [Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya.* Sofia: UP „Sv. Kliment Ohridski“, 2008.]

Щека/Shteka 2007: Щека, Ю. В. *Практическая грамматика турецкого языка.* Москва: Восток-Запад, 2007. [Shteka, Yu. V. *Prakticheskaya grammatika turetskogo yazika.* Moskva: Vostok-Zapad, 2007.]

ЕКСЦЕПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Д. Димов. *Тютюн.* София, Народна култура, 1953. [D. Dimov. *Sarı Dünü.* Преводач: В. Arpad. May Yayınları. Istanbul. 1960.]